

Управління культури і туризму
Черкаської облдержадміністрації
КЗ «ОУНБ імені Тараса Шевченка»
Черкаської обласної ради

Бібліотеки і формування толерантності в суспільстві: метод. реком. / КЗ
«ОУНБ ім. Тараса Шевченка»; уклад. Л.С. Шумко. – Черкаси, 2011. - 12 с.

Бібліотеки і формування толрантності в суспільстві

Методичні рекомендації

Підготувала:
Редактор:
Відповідальний за випуск:
Комп'ютерний друк:

Л.С. Шумко
Г.С. Круглякова
К.С. Бугаєнко
Л.С. Шумко

*«Толерантність – це мистецтво жити
з іншими людьми та з іншими ідеями»
Кофі Аннан.*

16 листопада 1995 року держави-члени ЮНЕСКО на 28-й сесії Генеральної конференції одностайно прийняли «Декларацію принципів толерантності» і з 1996 р., за пропозицією ООН, цей день визначається як Міжнародний день толерантності. В Декларації розглянуто основні принципи толерантності і шляхи утвердження цих принципів у світовому співтоваристві. Толерантність, як це записано в Декларації, означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого розмаїття культур нашого світу, форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності.

Аналізуючи культурну спадщину нашого народу, можна з переконанням засвідчити, що толерантність у сприйнятті українця співвідноситься з поняттям поваги й любові.

Ідеї толерантності набувають все більшого визнання в сучасному світі, все більше країн активно запроваджують їх у свою освіту, державно-суспільне життя. Неможливо примусити будь-кого бути толерантним. Це спосіб мислення і його потрібно виховувати змалку: в сім'ї, в школі, і звичайно, в бібліотеці, яка є найбільш демократичним соціальним інститутом, де постійно ведуться діалоги культур, де мирно уживаються поруч на полицях автори з діаметрально різних ідеологічних таборів, різних рас і національностей, різного віку, статі і соціального статусу.

Бібліотека позиціонує себе як територію толерантності і шукає найбільш доступний формат спілкування з користувачами.

У популяризації принципів толерантності найкращі помічники – книги. Найбільш активно ідеї становлення діалогу культур і принципи толерантності досліджували філософи, культурологи, політологи, педагоги ХХ ст.: М. Біхтін, С. Франко, П. Флорентійський, В. Біблер. Звертаючись до історії становлення і розвитку ідеї толерантності, не можна не згадати філософа Г.С. Сковороду. Гуманістичні, толерантні ідеї сповідували передусім українські письменники ХІХ – ХХ ст.. Зокрема, Т.Г. Шевченко виділяв як найвище благо – добро, волелюбність, ненасилля, вірив в їх перемогу над злом, тиранією. Істинним гуманізмом пронизана творчість Лесі Українки, Богдана Лепкого, Василя Стуса, Василя Симоненка, публіцистична і педагогічна спадщина Б.Д. Грінченка, В.О. Сухомлинського.

Основними методологічними інструментами для заходів з питань толерантності є інтерактивність: диспут, дискусія, тренінг, гра, круглий стіл тощо. Тематику обговорень можуть бути такі поняття, як добро і зло, дружба, шанування батьків, повага оточуючих, жорстокість світу, співчуття до всього живого, милосердя до слабких та немічних, взаємовідносини людей різних національностей, соціальних груп, віросповідань у суспільстві; взаємовідносини членів сім'ї, які мають різні національності, різні політичні (або інші) погляди; виховання терпимості, що є, власне, синонімом толерантності. Проблему терпимості можна обговорити в психологічних бесідах: «Я розумію себе, я приймаю інших», диспутах за «круглим столом» «Чи легко бути толерантним?», «Чи легко бути іншим?», «Чи легко бути собою?», «Думати інакше – добре чи погано?»; в ток-шоу «Біла ворона», «Молодіжні субкультури: погляд зсередини». У висвітленні цієї проблематики доречним буде цикл бесід «Вчимося домовлятися», де б обговорювались такі теми: «Я серед людей, або хто поруч зі мною», «Жити поруч», «Можливість бути іншим»; година-роздум «Роль і місце конфлікту у формуванні толерантності». Або філософський «круглий стіл» «Якщо ти байдужий до страждань інших, ти не заслуговуєш звання людини», ток-шоу «Толерантність – вимога часу чи моральна категорія?», інтерактивна тренінг-гра «Толерантність – що це? Чи згоден я, що це важливо?»

Під час одного з диспутів варто поговорити про великий дар прощення, подумати над питаннями: «Чому іноді так важко пробачити людині?», «Пробачити – це те ж саме, що й забути?», «Чому важливо вміти пробачити?» та ін.

В контексті духовного становлення особистості є важливим рекомендувати книги про світові релігії, їх походження, еволюційні тенденції, про єдині джерела релігій і культур.

Рекомендуємо, по можливості, передплатити щоквартальний психолого-педагогічний журнал «Педагогіка толерантності» - єдине видання в Україні та за її межами, цілком присвячене проблемам толерантності. Часопис видається на суто громадських засадах. Кожен номер журналу присвячено теоретичним і практичним засадам педагогіки толерантності, розробку яких він першим серед вітчизняних і зарубіжних ЗМІ розпочав на своїх сторінках, першим започаткував саму термінологію «педагогіка толерантності».

Радимо провести з читачами різних вікових категорій актуальний діалог, міні-диспути «Що таке толерантність?» Примірні питання для обговорення можуть бути такими: чи правильно ми розуміємо термін «толерантність»?; чи не є толерантність поступкою, потуранням?; ми різні – ми рівні?;

в основі толерантності лежить повага та любов до ближнього. Чи згодні ви з цією думкою?; стосунки у вашій родині можна назвати толерантними? Користувачів молодшого віку може зацікавити конкурс-представлення плакатів «Толерантність у нашому житті».

У листопаді, напередодні Міжнародного дня толерантності спільно з освітніми закладами доречно буде провести Тиждень толерантності. Тиждень може включати такі заходи:

День відкритості, складовою якого буде: виставка малюнків на тему «Європа – наш спільний дім», акція «Діти проти бідності»;

День тактовності – конкурс «Я можу бути ввічливим»;

День толерантності (16 листопада) – конкурс на краще оформлення інформаційного стенду «Європа: вчора, сьогодні, завтра», книжкова виставка «Толерантність в сучасному суспільстві»;

День ввічливості; День взаєморозуміння – диспут на тему «Право на захист честі і гідності» або «Еміграція – право кожної людини чи втеча?»

В рамках реалізації заходів щодо мовної толерантності рекомендуємо оформити постійнодіючу книжкову виставку «Квітни мово, зірнице слова», «Спадщина твоя, Україно» з добіркою словників, нових книг українською мовою. Доречно підготувати матеріали до години роздумів «Мовна толерантність».

В Україні проживають близько 130 національностей: українці складають 72%; росіяни – 22, 1%; білоруси – 0,9%; болгары – 0,5%; поляки – 0,4%; євреї – 0,2% тощо. Тому завданням публічних бібліотек є популяризація їх традицій та літератури.

Заходи варто проводити в тісній співпраці з національними культурними центрами, що діють у вашому регіоні. Співпраця з ними надасть нового імпульсу в роботі бібліотек, підвищить їх імідж.

Спільно з товариствами, культурними центрами рекомендуємо провести цикли зустрічей «Всі ми діти твої, Україно!» Кожного тижня можна готувати національний день: Український день, Російський день, Єврейський день, Болгарський день тощо.

Тісній співпраці будуть сприяти фестивалі, місячники, тижні і дні національних культур, презентації національних культурних товариств, які відкриваються в регіонах. Можна запропонувати різноманітні літературно-мистецькі акції, як, наприклад, музичний семінар «Містерія звуку: музичні картини світу» (знайомство з музичною культурою різних народів), музичну годину «Музика світу» (для шанувальників музичного мистецтва); арт-шоу «Толерантність поезії»; відзначення свят з міжнародного календаря

ЮНЕСКО, розповіді про свята і святкові традиції різних країн. Цікавим буде інформаційне раллі, під час якого можна «вирушити» у заочну мандрівку до тієї країни, де хочуть побувати читачі. Такі мандрівки можуть бути літературні, та віртуальні, в Інтернет-просторі.

Цікавий досвід роботи по формуванню міжетнічної толерантності методом занурення в історію, звичаї й традиції різних народів має Міжнародний міжнаціональний табір «Джерела толерантності». Програма роботи табору є перспективним починанням, що постійно розвивається. У 2006 р. було створено мережу підліткових «Клубів толерантності», Інтернет-сайт www.tolerspace.org.ua, нещодавно відкрито сайт Кишинівського клубу www.tolerspace.org.md. Методикою роботи табору можна скористатися, працюючи з юнацтвом і молоддю. Так звана «методика занурення» полягає в наступному: учасники табору намагаються прожити щодня життям якогось народу. Кожен подібний день має назву «національний день». Основний зміст національного дня полягає в тому, що в цей день всі учасники мають відчутти себе представником певної національності.

Крім того, національний блок містить у собі заняття з вивчення культури, історії, релігії, традицій народу, народних пісень і танців. Мета національного блоку – дати знання про національну культуру в максимально доступній формі. Заняття проводяться на основі інтерактивних методик навчання, часто з використанням технічних засобів. Активно використовуються відео- і аудіо- матеріали. Форми проведення занять різноманітні: економічний день, вікторина, або брейн-ринг по культурі народу і ін. Особливою складовою національного блоку є вивчення національних пісень і танців.

Особливим компонентом національного блоку є «Відверта розмова» - тренінгове заняття, спрямоване на формування толерантності.

Один із днів у таборі не є національним. Він має назву «День пам'яті» і присвячений пам'яті жертв трагедій, які траплялися в історії кожного народу (Голодомор, Холокост, геноцид вірменів, депортації та ін.). Взагалі сайт міжнаціонального табору зручний у користуванні, наповнений різними матеріалами, які варто використати в роботі бібліотек.

Ще один важливий аспект толерантності - гендерний. В цьому напрямку варто запланувати цикл тематичних заходів «Чоловіче – жіноче», який би передбачав висвітлення різних форм гендерних взаємовідносин у сучасному суспільстві.

Не варто забувати і про такий важливий аспект роботи як соціальна адаптація користувачів з особливими потребами. Тут доречними будуть зустрічі, бесіди за «круглим столом»: «Ти у світі не один», «Крок назустріч»,

«З відкритим серцем». Для користувачів даної категорії можна створити психологічний клуб «Пізнай себе», мета якого допомогти краще зрозуміти: якою є сучасна людина, що спонукає її до дії, як використовувати знання для самореалізації тощо. Також молоді люди, завітавши до бібліотеки, можуть розповісти про свої сумніви, думки у «Щоденнику довіри» - задати анонімно свої питання і отримати відповіді письмово.

Спільно з навчальними закладами варто підготувати і провести виховну годину «В ім'я загального добра». Мета якої: розкрити термін «толерантність», використовуючи факти, документи, художні твори, дослідження. Затвердити думку, що якість суспільства залежить від здатності людей співіснувати один з одним, поважати, підтримувати, навчатися один в одного.

Цікавим може бути **бібліографічний огляд «Тема етнічної толерантності в художній літературі»**. Адже тема расової або міжнаціональної толерантності проходить через велику кількість творів світової літератури. Іноді ця тема - головна у творі. Класичний приклад – «Хатинка дядька Тома» Г. Бічер-Стоу, яка зіграла свою роль у війні за визволення негрів США у 1863 – 1865 рр. Книги, які будуть представлені в огляді, можливо не є перлинами світової літератури, але вони мають велику перевагу – ідея етнічної толерантності висвітлена в них у популярному жанрі – фантастики та детективу. Для прикладу подаємо список творів, які можна використати під час проведення бібліографічного огляду:

- Д. Болл. Задушлива ніч;
- А. Азимов. Камешек в небо;
- Р. Шекли. Мусорщик на Лорее;
- Шолом-Алейхем. Кровавая шутка;
- В. Скотт. Айвенго.

Тема толерантності відображена в творах українських письменників:

- Є. Гребінка. Чайковський;
- П. Куліш. Україна; Твори. У 2 т.
- М. Старицький. Не судилося;
- М. Гоголь. Тарас Бульба;
- Г. Сковорода. Твори;
- Л. Українка. Бояриня;
- М. Матіос. Солодка Даруся;
- М. Томенко. Теорія українського кохання.

Запропонований огляд літератури не є повним. Бібліотекар на свій розсуд може додати книги, які найбільше відображають тему толерантності, або ж її відсутності в родині, суспільстві тощо.

При підготовці будь-якого заходу з даної теми радимо використовувати матеріали Мирослава Грінберга: www.tolerspace.org.ua

Робота бібліотек з виховання толерантності має вестись послідовно і систематично. Для того, щоб кожна бібліотека насправді стала «територією толерантності», необхідно, щоб бібліотечні фахівці мали чітке уявлення про значення толерантності для розвитку суспільства та особистості. Для бібліотекарів, задля їх загальної освіти, був би корисним цикл семінарів на тему: «Релігія, культура, толерантність в просторі міста, країни, світу»; семінар-практикум «Толерантність: вчимося жити разом», «Взаємозбагачення культур через спілкування», «Бібліотека як вихователь культурної злагоди і толерантності», «Етнічна толерантність і бібліотека», «Бібліотека – відкритий простір культур», «Духовне і моральне виховання людини і громадянина на основі принципів толерантності» тощо. Важливо до участі в них залучати фахівців науковців, духовних служителів.

Отже, толерантність можна розглядати в будь-яких контекстах, як провідну ідею, загальнолюдські правила поведінки.

Рекомендована література:

1. Декларація принципів толерантності: затверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р.// Освіта України. – 2003. - № 83. – С.4.

2. Конвенція про права дитини. – К.: Українська Правнича Фундація: Право, 1995. – 32 с.

3. Україна. Верховна Рада. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1959 р.: закон від 17.07.97 р. №475/97 – ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1997. - №40. – С.263.

4. Андрійчук, О. Тягар толерантності: про статус мови і демократичні стандарти / О. Андрійчук // Дзеркало тижня. – 2006. – 8 лип.

5. Бабій, Л. Бібліотека – територія толерантності / Л. Бабій // Бібліотечна планета. – 2005. - №4. – С.28.

6. Бакуліна, Н. «Словник толерантності» - «Азбука ввічливості»/ Н. Бакуліна // Початкова школа. – 2006. - №1. – С. 33-34. – Поч.: № 11, 12, 2005.

7. Бех, І. Д. Почуття цінності іншої людини як моральний пріоритет особистості / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2001. - № 12.

8. Бібліотека – територія толерантності: бібліодайджест за стор. фавової періодици з циклу «Запозичимо у колег, запровадимо у себе». Вип. 6 / КЗ «Обласна бібліотека для дітей» Черкаської обласної ради; уклад. І.М. Гончар. – Черкаси, 2010. – 28 с.

9. Бібліотека – територія толерантності: метод.-бібліогр. поради / Харківська ОЮБ; уклад. І.Бондар. – Харків, 2007. – 11 с.

10. Бондаренко, В. Мовленнєва культура як елемент управлінського етикету / В. Бондаренко // Педагогіка толерантності. – 2001. - № 3-4 (17-18). – С. 179-185.

11. Будьмо добрішими одне до одного: [2-й всеукр. журналіст. конкурс «ЗМІ за толерантність і консолідацію укр. сусп.-ва»] // Голос України. – 2007. – 9 листоп. – С. 3.

12. Вишневська, Л. Деякі аспекти методології толерантності / Л. Вишневська // Рідна школа. – 2003. - №4. – С. 43-45.

13. В ім'я загального добра: до Міжнародного дня толерантності // Позакласний час. – 2010. - № 10. – С. 24-27.

14. Головачов, В. Толерантність / В. Головачов// Педагогіка толерантності. – 1999. - №3/4. – С. 163-167.

15. Громова, Е. Развитие этнической толерантности в школе: (Тренинг общения, ролевые игры, психодрама, социодрама) / Е. Громова // Воспитание школьников. – 2006. - №1. – С. 13-17.

16. Гусев, А.И. Толерантность к неопределенности: проблематика исследований / А.И. Гусев // Практик. психология та соц. работа. – 2007. - №8. – С.75-79.

17. Зарівна, О. Толерантність як елемент світогляду і культури / О. Зарівна // Рідна школа. – 2008. - №6. – С. 21-23. – Бібліогр. в кінці стор.

18. Кириченко, І. Особливості національної толерантності в Україні / І. Кириченко, Н. Паніна // Дзеркало тижня. – 2002. - №33 (31 серп. - 6 верес.).

19. Корженко, К. Що таке толерантність? / К. Корженко // Педагогіка толерантності. – 2006. - № 2-3. – С. 6.

20. Мальцева, О. Як толерантно жити і співпрацювати з іншими: матеріал до уроку / О. Мальцева // Історія України. – 2002. - №9. – С. 15-16.

21. Матієнко, О. Виховання толерантності починається з вчителя / О. Матієнко // Рідна школа. – 2005. - №6. – С. 29-32. – Бібліогр. в кінці стор.

22. Методичні рекомендації щодо проведення Міжнародного дня толерантності // Освіта України. – 2003. - №83. – С.5.

23. Миколук, О. Право на місто: Щоб позбутися ксенофобії, нам потрібно зробити Україну привабливішою перш за все для...українців / О. Миколук // День. – 2009. – 27 лют. – С. 7.

24. Михайлова, Т. Толерантність – єдність у різноманітті: досвід роботи школи №119 / Т. Михайлова // Педагогіка толерантності. – 2006. - №1. – С. 12-15.

25. Міжнародний День толерантності в Україні: 16 листопада проголошено ЮНЕСКО Міжнародним Днем толерантності // Педагогіка толерантності. – 2006. - №1. – С.16-25.

26. Міжнародний День толерантності на Черкащині // Педагогіка толерантності. – 2005. - №4. – С.61-69.

27. На протидію ксенофобії і расизму // Урядовий кур'єр – 2008. – 15 квіт. – С.4.

28. Принцип толерантності: сценарій // Позакласний час. – 2007. - №9. – С.123-124.

29. Прокопенко, Т. Толерантність врятує світ: до Міжнародного дня толерантності / Т. Прокопенко // Позакласний час. – 2010. - №10. – С. 28-29.

30. Русаков, С. Толерантність через красу / С. Русаков // Укр. культура. – 2008. - №8. – С. 12-13.

31. Рябошапка, Л. Українська держава та національні меншини: поступ до взаємної толерантності / Л. Рябошапка // Віче. – 2008. - №23. – С. 24-26.

32. Састамойнен, Т. Толерантність в міжконфесійному обществі / Т. Састамойнен // Наука і релігія. – 2006. - №5. – С.48-49.

33. Майборода, О. Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві: посіб./ О. Майборода та ін. – К.: Фонд «Європа ХХІ», 2002. – 312 с.

34. Сценарій проведення свята «Толерантність врятує світ!»// Педагогіка толерантності. – 2005. - №4. – 2006. - №1. – С.61-69.

35. Терещенко, І. Ще раз про толерантність / І. Терещенко // Дзеркало тижня. – 2008. - №43 (15-21 листоп.).

36. Толерантність, або що поєднує усіх і дає право на індивідуальність. Гендерна рівність: метод. матеріал / Корсунь-Шевченків. ЦРБ; уклад. Н.В.Неткал. – Корсунь-Шевченківський, 2010. – 16 с.

37. Центр толерантності: (Досвід Європи у вихованні молоді) // Голос України. – 2005. – 20 трав. (№91). – С. 17.

38. Це так природно – бути толерантним: [статті, матеріали] // Педагогіка толерантності. – 2008. - №4.

39. Швачко, О. В. Толерантність як психолого-соціальний феномен / О. В. Швачко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – №2. – С.154-170.

40. Швачко, Е. Лабораторное социологическое исследование толерантности // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2002. - №1. – С. 137-152.

41. 16 листопада – Міжнародний день толерантності: інформац. список літ-ри / Шполян. ЦРБ; уклад. А.П. Тирсіна. – Шпола, 2010. – букл.

42. 16 листопада Міжнародний день толерантності // Освіта України. – 2003. - №83 (7листоп.). – С. 4-5.

43. Юраш, А. Утвердження толерантності не може бути легким: релігійознавець – про міжконфесійну ситуацію в Україні / А. Юраш // Україна молода. – 2006. – 15 квіт.(№ 70). – С.7.

Інтернет-ресурси:

(Перевірено 22.03.2011 р.)

<http://zakon.rada.gov.ua> – Декларація принципів толерантності на сайті ВР України.

<http://tolerant.org.ua> – український проект «Толерантність як шлях до Європи». <http://4uth.gov.ua/tolerance/index.htm>. – Державна бібліотека України для юнацтва. [Толерантність у молодіжному середовищі].

<http://www.tolerspace.org.ua/> - Дитячий міжнаціональний табір «Джерела толерантності».

<http://www.tolerance.hrworld.ru/coalition.html> - Міжнародна інформаційна громадська організація «Толерантність».

<http://www.tolerance.ru/> - російський сайт, присвячений проблемам толерантності, що розвивається у напрямку інтерактивності. Ви можете прийняти участь в опитуваннях, дискусіях, висловити свою думку з приводу розміщених матеріалів, поставити питання фахівцям.

<http://ypk.yspu.yar.ru/tolerance/> - зібрано матеріали, присвячені темі виховання толерантності у підростаючого покоління.

<http://www.1september.ru/ru/his/2002/11/2.htm> - урок толерантності (про проблеми толерантності у сучасному світі).

<http://www.tolerspace.org.ua/Toler-ze.htm> - вислови, присвячені толерантності.

<http://www.tolerinst.ru/index1.php> - інститут толерантності (мета діяльності – становлення взаємоповаги і дружніх відносин між людьми через культурний діалог).

<http://tolerantnost.narod.ru/index.html> - сайт в доступній формі пояснює поняття «толерантність» для дітей молод. і серед. віку, розглядаються закони з прав дитини.

<http://www.un.org/russian/conferen/racism/index.html> - Всесвітня конференція по боротьбі проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії, нетерпимості.

<http://www.gender-eu.org/> - Центр гендерних досліджень.

<http://www.gender.univer.kharkov.ua> – Харківський центр гендерних досліджень.

<http://www.gender.ru/> - Московський центр гендерних досліджень.

<http://www.womnet.ru/> - женская информационная сеть.

<http://www.owl.ru/> - женский информационный сайт.

<http://tolerantnost.ucoz.ru> – сайт містить Декларацію принципів толерантності, сценарії виховних годин, ігри, вислови про толерантність тощо.

Підписано до друку 30.03.2011.

Тираж 35.

Видавець: КЗ «Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка»

18000 м. Черкаси вул. Байди - Вишневецького, 8

Електронна адреса: ounb@library.ck.ua

Наук.-метод. відділ: method@nplu.org